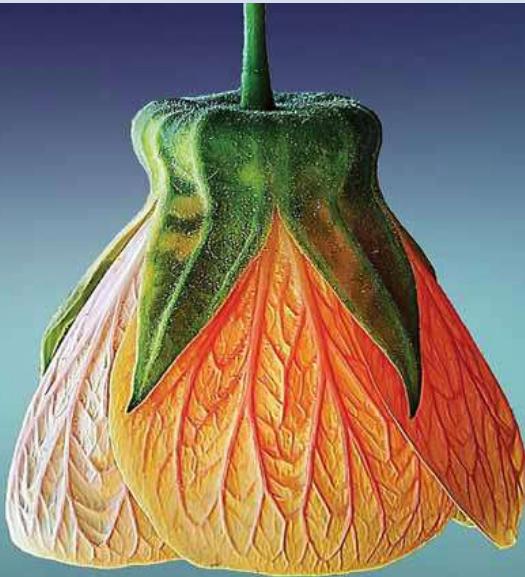

OROL TATRANSKÝ

Vydávaný Ľudovítom Štúrom od 1. augusta 1845 do 30. júna 1846
Príloha Slovenských národných novín pre mladú literatúru, umenie a spoločnosť

4/ 2021
bezplatné

Zdroj ilustračných fotografií: pixabay

S KARVAŠOM A MLADÝMI V ZÁHRADE U SKUTECKÉHO

MARCEL PÁLEŠ

možno by som mohla (ked' bude leto)

pochytať všetky včely
a vrátiť ich naspäť do úla
byť ich kráľovnou
a bzučať bez prestávky
mohla by som
tancovať v drevenici
s červenými perami
a trúdom špinavým
od rúži
aj by som chcela
ale nie v tomto počasí

z dreva

umelou rukou
sa dotýkaš snehu
aby si nedostal horúčku
a nezapadol medzi zvieracie stopy
hráš sa na líšku
pod konármí
a ja tā naháňam
v letokruhoch

BARBORA LANGOVÁ
(2002)

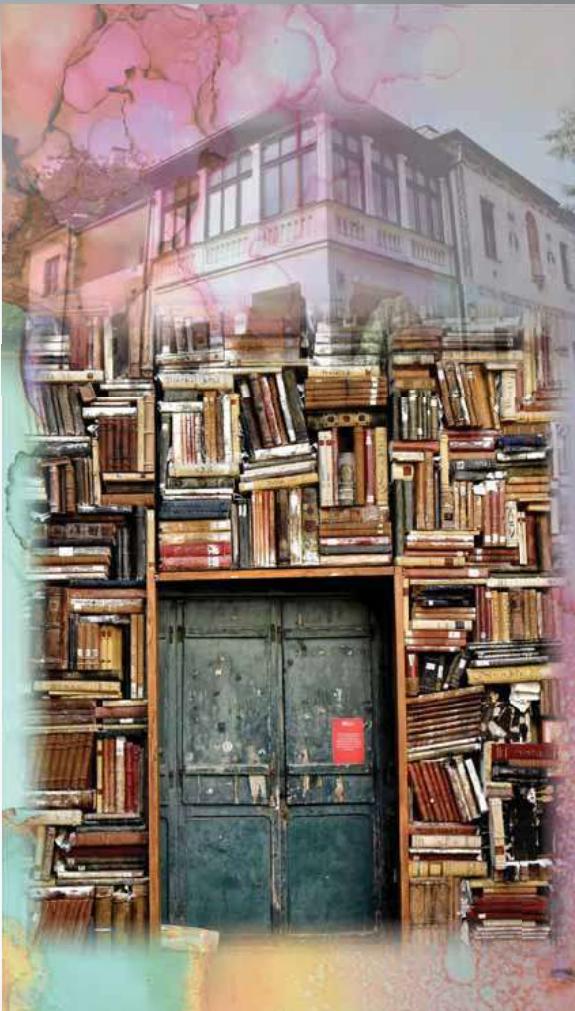
V podstate aj v slovách možno z určitého uhlia pohľadu vidieť farby. Niektoré knihy nám potom prídu ako skvostne namalované obrazy. Mladí autori, ktorí sa učia malovať slovami, tak môžu prísť k strhujúcej inšpirácii. No vydolovať podobné knihy predstavuje najst knižný štvorlístok na literárnej lúke. Ale možné to je...

Sedím V hniezde Petra Karvaša a vďaka jeho časom zabúdam na ten aktuálny s podpisom 2021. Karvás v tomto svojom životopisnom skveste prozaicky viedie čitateľa poetickou atmosférou detstva či mladosti, ktoré prežil za jednou z brán na Hornej ulici v Banskej Bystrici. Dnes tam nájdete expozíciu Stredoslovenskej galérie – Vilu Dominika Skuteckého. Práve v marci sme si priopomnuli sté výročie úmrtia tohto výtvarného velikána, ktorý bol starým otcom dramatika Petra Karvaša. Storočnica od Karvašovho narodenia uplynula minulý rok. Na jesenní, keď sa dalo ísť aj do múzea, som sa knihu opísanými miestami, napríklad aj záhradou, prechádzal, aby som si opäť potvrdil, že genius loci má punc očarujúceho bezčasu. „Záhrada bola zhmotnený a ozivený predusvitný sen.“

Viem, že sa iné deti hrávali na Indiánov, na zbojníkov, na živáňov a pandúrov, na výpravy do končín protinožcov, napríklad do Zvolena... I ja som sa s nimi takto hral – cudzich záhradach a dvoroch. V tejto hral som sa na tajomstvo, na tiskrú samotu, na to, že je všetko ináč.“

Takmer štvrtstočie prežil Karvaš v areáli vily Dominika Skuteckého, kym chtiac-nechtiac povyletel z hniezda. Z toho hniezda, z ktorého násilne jeho rodina vyliali faisti, aby si tam cez vojnu zriadili štáb a potom ich, potomkov slávneho Skuteckého, vyškrtili zo života. Mladý Karvás so štastím prežil. A v knižnom hniezde, plnom farebnej poézie tajomstva, žije doposiaľ.

Ak si robíte plány, čo všetko by ste mohli navštíviť, keď už sa bude dať dýchať vĺnejsie, pripíšte si aj túto rajskú záhradu, nehovoriac o ateliéri Dominika Skuteckého vnútri. Dovtedy nezaškodiť si o tom prečítať z knihy V hniezde. V súčasnosti, keď tika pandemický čas a život počítame koronakalkuľkou, sa totiž opäť uletieť aspoň na kridlach písmen. „Musela to byť rozhodne tá istá záhrada, v ktorej blahoslavené zhrešili Adam a Eva. Myslím, že viem presne, pri ktorej jabloni k tomu došlo.“ Ako vnuk Dominika Skuteckého o tejto záhrade piše ďalej, raj sa preňho rovná tajomstvu, budúcnosti a snom. Aj my sme teraz v časoch snov o krajskej blízkej budúcnosti. Čo tak si čakáme vyplniť práve rajským tajomstvom Petra Karvaša?

PREDSTAVUJEME

DANIELA LYSÁ:
PEGASOVÍ
SA NIEKEDY
NECHCE JAZDIŤ
NA POVEL

Foto: archív autorky

Rozhovor s autorkou MIROSLAVOU KOŠTÁLOVOU

Daniela Lysá: Mirka, ty ambiciozna širokospektrálne aktívna duša, na čiatočok nášho literárneho klebetenia nám prezradí svoju motívciu naskočiť na vlnak smer knižný svet.

Miroslava Košťálová: Už od malíčka som bola obklopená knihami. Rada som pozorovala, ako mamina číta. Aj preto som sa veľmi tešíla do školy – moju ambíciu bolo naučiť sa všetky písmaná v čase čo najkratšej dobe, aby som sa mohla venovať rovnakej aktívite ako ona. Aj pod vplyvom školských slohov som potom začala tvoriť prvé poviedky pre kamarátok a ich spätná väzba ma motivovala. Už veľmi skoro, mohla som mať päťnásť, som si uvedomila, že knihy a písanie nie sú iba voľnočasovou aktívitou, ale niečim, čo dáva mojej existencii na tejto planéte zmysel.

D. Lysá: Okrem štúdia editorstva a vydavateľskej praxe si sa pustila prebádať aj vody divadelných štúdií. Ako ťa štúdium obohatilo?

M. Košťálová: Obohatenie vnímam najmä v prepojení teórie s praxou. Študentky a študenti majú veľa možnosti ako získať praktické skúsenosti v tejto oblasti, či už prostredníctvom rôznych workshopov na festivaloch, alebo re-

dakčnej práce vo festivalových časopisoch. Ako ďalšie pozitívum štúdia na Divadelnej fakulte VŠMU vnímam aj pestrú ponuku výberových predmetov, vďaka čomu môžem „preskakovat“ z teoretičkých predmetov k tým praktickým, a naopak. Môžem spomenúť dokumentačnú prax, ateliér autorskej tvorby, ateliér tvorby divadelného periodika či rozhlasovú dramaturgiu.

D. Lysá: Sí úspešná blogerka, ktorej žiadne divadelné predstavenie neunikne. Čo ťa na divadle najviac fascinuje?

M. Košťálová: Vzťah medzi javiskom a hľadiskom. To, že medzi hercami a divákmi „zastane“ čas, že v určitem okamihu zdieľajú niečo, čo sa už nikdy nemôže zopakovať. Je to živé umenie. Fascinuje ma tvorba kostýmovej výtvarníčky Katariny Holkovej, o ktorej pišeš diplomovú prácu.

D. Lysá: Prezradím, že onedľo pride na svet tvoj knižný debut. Čo nám o bánsickej zbierke prezradíš? Aké cestičky k jej zrodu viedli?

M. Košťálová: Jednou z cestičiek bolo publikovanie poézie v literárnych periodikách. Začala som v Dotykoch, v novembri 2018. Šéfredaktor Boris Brendza ma v apríli 2019 oslovil s ponukou napísania debutu. V bánsickej zbierke Ateliér sa snažím prepojiť poéziu s prózou. Ozívajú v nej koťatky, papiere, plúcene žily, myšienky labutí či maliar Renoir. Na celom procese ma najviac bavilo vytváranie básnických cyklov a konzultácie s mojm redaktorom Jankom Tazberíkom.

D. Lysá: V čom ti literárne súťaže, v ktorých si uspela mnohými svojimi prácami, pomohli? Myšliš, že sú pre mladých skvelým odrazovým mostíkom na napsanie vlastnej knihy?

M. Košťálová: Je to nielen o tom, že cesta, po ktorej kráča mladý autor či mladá autorka, je správna, ale je to zároveň aj možnosť príjemnej konfrontácie s rovnako náladenými ľuďmi. Aj preto si ráda čítam zborníky ocenenej prácy. Spätná väzba zo súťaží je nesmiernie dôležitá. Aj preto som veľmi vďačná za to, že som mala možnosť absolvovala letnú školu literatúry na

Slovesné umenie

Medziriadkoch, kde som absolvovala veľa tvorivých workshopov a stretla rovnako „poznácanie“ duše. Rovnako doležité je však pracovať na sebe, byť pokorný a vnímatelný človekom. A zapisovať si všetky nápady do zápisníka, lebo Pegasovi sa niekedy nechce jazdiť na povel...

D. Lysá: Čo ťa okrem literárneho sveta napĺňa a robí šťastnou? Čo robí Mirku, keď zavrie knihu a odloží korektúry?

M. Košťálová: Mirka sa rada hrá so svojím Weimarským stavačom Axelom. Keď sneží, stavajú snehušiaka. V lete chodia na prechádzky a snažia sa vystopovať veveričky. Mirka za normálnych okolností rada pije kokteily a necháva sa unášať tým, kam ju chodia chuťové poháriky. Rada navštievuje galérie, obľubuje vŕtňu steny a pohľad na farby, ktoré sa jej vpívajú do očí. A ešte má rada zvuk elektrícky.

D. Lysá: Do akých kníh sa podľa teba opäť „zahrznút“ a, napäť, ktoré žanre nie sú tvouž šálkou kávy?

M. Košťálová: Moju srdcovkou sú poviedky, možno aj z hľadiska času – na takých Bratov Karamazovcov by si si mohel zožiť dovolenkou. Mám rôzne obdobia – niekedy mám chut' na Pyčchu a predsudok a inokedy na Frankensteina. Určite sa opäť prečítať antológii finských poviedok Lesní lišky a ďalší znepokojujivé pribľenky a Za letnich nocí ses tu nespí lehce. Pre romantické duše odporúčam Povídky o láske od Antona Pavloviča Čehova. Moju obľúbenou je aj zbierka poviedok Bude to pekný pohreb od Václava Pankovčina. No a alergiu mám na motívčianu literatúru či na niektoré ženské romány, v ktorých je jediným problémom ženskej postavy rozhodnutie medzi spolužiakom Lukášom alebo susedom Marekom...

D. Lysá: Po čom tvoje (nielen) literárne srdce túži a zatial to nebolo vysýnané?

M. Košťálová: Túžim po návštive levanduľového festivalu. Moja kamarátka Ester ho navštívila už viac raz, a preto dúfam, že sa to podarí aj mne. Levanduľové vrecuška, sviečky, čaje, zákusky, krémky, parfémy, všetko z levandule, to je môj sen!

Ukážka z tvorby

Zelené stretnutie

Iabutiam sa občas kotúľajú myšlienky
márne sa ich snažiš chytíť
čakájú
kým ich korene poštekia zelenou radostou
no ich krky sa scvrkávajú
a perie sa pomaly balli do škatúľ

Kokteil Pavarotti

mužská tvár prechádza januárovou hmlou
a krátko pred polnocou
zobudí zo sna niekoľko lámip
dožadujú sa odpovede na otázku:
aký kokteil si dnes pokrstí?
pod mužskou tvárou sa pomní šumivé víno
všetky slová uviaznu na jazyku
ktoré pred pol hodinou rozveseloval aperol
jeho lica sa túzia vrátiť do baru
kde aj biele košeľe voňajú pomarančovým voskom
mužská tvár prechádza januárovou hmlou
sama
postupne sa rozplýva
pod kožou
odbjia trištvrite na drink

Túlenie alabastrových kostí

Ráno
Kráča ku mne tráva
je trochu zhrbená.
Pri pokuse o objatie boči
a ja si kladim otázku
prečo obchádza moju tvár
prečo na mná vrča jej steblá?

Obed
Na ruke mi pristála soľ
mlčala vo svojej sviežosti.
Tichom pokosila moje trápenie
prameniacé z chladného trávnika.
Spomeň si na včerajší večer
šepká soľ
a až potom sa opatrné dotkní zeme.

Večer
Pavúk nechce spáť sám
túli sa k mojim alabastrovým kostiam
a ked vstupuje do môjho sna
zatnem pásť
a ukončí jeho pohyblivé túlenie.

MIROSLAVA KOŠTÁLOVÁ (1993)

JANKO NOVÁK. Čoskoro uplynie 100 rokov od narodenia talentovaného maliara, kresliara, grafika a ilustrátora Janka Nováka, ktorý v mladom veku tragicky zahynul v SNP (21. 4. 1921 Martin – 3. 10. 1944 Martin).

Vyrastal v umelčky podnetnom a inspiratívnom milieu. Tvorcov štart a rozlet usmerňoval známy výtvarník a jeho obľúbený gymnaziálny učiteľ Jaroslav Bodrážka. Vďaka otcovi sa deťalne zoznánil s prácou v tlačiarňach a typografickým kumštom. V rodnom Martine, neskôr v Prahe a Bratislave spoznal a rozvíjal priateľské kontakty s mnohými umelcami a literártami. Ako ilustrátor a knižný grafik kooperoval s Maticou slovenskou a jej tlačiarňou Neografia, od roku 1941 bol výtvarníkom „na voľnej nohe“ žijúcim v metre-pole Turca.

Tážiskovou liníou Novákovej tvorby bola kresba. Od čias pražských štúdií vyuvíjal systematické súložie o jej výrazovú náročnosť a slhovosť. Viaceré z voľných kresieb, ilustrácií a grafických

listov sú štýlovo príbuzné dieľam jeho o niečo staršieho spolužiaka a kolegu Vincenta Hložníka. Uvedená skutočnosť zreteľne potvrdzuje čerpanie zo zdrojov spoľahlivých výtvarných tradícii (El Greco, Goya, Daumier). Ako maliar prijal Novák ideovú a svetonázorovú orientáciu, ktorou svojich vtedajších žiakov ovplyvnil Ján Mudroch. V tomto duchu vytvoril figurálne kompozície a krajinárske diela ako metafore prídušného spoločenského ovzdušia v rokoch vojny. Pokiaľ ide o knižnú grafiku, autor spájal obrazovú eruptívnosť s výrazovou disciplinovanosťou. Spomienieme aspoň ilustrácie k Martákovej Jánosíkovi či kolorované kresby k ľudovým rozprávkam.

Vyhľasenie SNP zastínilo Janka Nováka v Martine. Po ústupe povstaleckých jednotiek do hŕd odišiel 21. septembra 1944 na milované Martinisko hľad, kde rozšíril rady partizánskej brigády generála M. R. Štefánika. Osudová nemecká gulká ho zasiahla pri výkone strážnej služby. Zomrel veľmi mladý, mal iba 23 rokov... (pc)

Výtvarné umenie

Portrét Janka Nováka

J. Novák: Traja starci (kresba, 1940 – 1944; v zbierkach SNG Bratislava)

J. Novák: Dvojstranná obálka k rozprávke Zaklatý zámok (kresba, 1940 – 1944; v zbierkach SNG)

J. Novák: Priputok (kresba, 1939 – 1943; v zbierkach Stredoslovenskej galérie Banská Bystrica)

J. Novák: Sediaci chlapček (olej, okolo roku 1942; v zbierkach Slovenskej národnej galérie Bratislava)

ZUZANA
BUKOVENOVÁ

Foto: archív autorky

BOJOVNÍČKA GREGOROVÁ

Rok 2020 bol rokom divadla a zároveň 135. výročím narodenia Hany Gregorovej, rod. Lilgovej (1885 – 1958). Roku 2009 uvedlo Slovenské komorné divadlo v Martine jedinečné predstavenie režiséra Kamila Žišku s názvom **A budeme si šeprkať**. Fenomenné stvárnenie štyroch výnimočných žien zo začiatku dvadsaťteho storočia v podaní štyroch herečiek Evy Gašparovej, Nadi Jelušovej, Ľubomíry Krkoškovej a Jany Olhovej, ktoré divákom ponúkli nezabudnuteľný umelecký zážitok a prezentovali štyri osudy, štyri životy, Teréziu Vansovej, Hany Gregorovej, Ľudmilu Podjavorinskú a Eleny Maróthy-Soltészovej. V piatich kapitolách sa diváčovi otvára svet vtedajšej ženy: Vzdelanie, Tajné čítanie a písanie, Rodinný kríb, Práca, práca, tvorba, tvorba, tvorba a Spontánne emancipačné zjavy. Neľahké životné údely každej jednej z nich, smrť manžela, smrť detí, samota slobodnej i samota vydajtej. Práve jednej z nich sa budeme venovať, a to Hane Gregorovej. Narodila sa v rodine farbiara otca Jána Lilgovej a matky Márie Lilgovej, rod. Jamnické. Roku 1907 sa v Nadlaku vydala za Josefa Gregora Tajovského (1874 – 1940), neskôr žili v Bratislave a po jeho smrti sa prestáhovala k dcere Dagmar do Prahy, kde roku 1958 umiera a jej pozostatky sú uložené v Tajoove s manželom.

Po svadbe sa vzdelaľovala sama. Venovala sa ochotníckemu divadlu, osvetovej práci, prekladaniu, písaniu, obhajovala emancipačné snahy žien, no v prvom rade bola manželka a matka. Prežila dve svetové vojny, ktoréj jej aj osobne zasiahli do života. Roku 1915 narukoval na vojnú jej manžel ako politicky podozrivý a ona s dcérou až do skončenia vojny žili vo veľmi ťažkých podmienkach, takmer bez finančného zabezpečenia. Počas druhej svetovej vojny sa angažovala v protifašistickom odboji. Po roku 1945 bola predsedníčkou Zväzu slovenských žien. Jej myšlienky boli pokrokové, svieže, na tú dobu moderné a nadcasové. Stala sa sociálnou potrebou, aby aj ženy boli činnej vo verejnom živote, aby sa na ne nehľadalo ako na sentimentálne bábky. Dnes už máme možnosť akademicky študovať, kolko úsilia to stalo. Vzdelaná žena je povinovaná pracovať kultúrne a verejne v záujme druhých. Žena dneska má pracovať na novej epoce ľudstva, v ktorej nebude nezoslúženej biedy. Má bojovať o lepšie sociálne pomery. Má kultúrou, sociálnou činorodosťou a umením napĺňať formu života.

Do literatúry vstúpila roku 1911 prekladom románu Dádznik svätého Petra od Kálmána Mikszátha. O rok neskôr ju v Lipovskom svätom Mikuláši vydavateľom Františkom Klímesom vychádza zberka krátkych príz Ženy. Venovala sa písaniu pre dospelých i tvorbe pre deti. Písala krátke prózy, novely, romány i cestopisné črty. Roku 1958, ešte za jejž života, vysiel výber z noviel *Trpké údely* s doslovom literárneho historika a kritika Karola Rosenbaumu, ktorý ju možno až príliš vyzdvihol vďaka jej sympatiám ku komunistickej strane, čo bolo v päťdesiatych rokoch dvadsaťteho storočia veľkým plúsom pre spisovateľa. Doslovo píše: Hana Gregorová malá k pokrovkom silám veľmi blízko, k programu komunistickej strany prejavovala sympatie, pomáhala v niektorých akciách, vedených stranou vo vzádzku s bezpartajnými, propagovala sovietsku literatúru, hľasila sa do tábora priateľov Sovietskeho svazu a zúčastňovala sa v boji proti fašizmu, boja za mier, za bratstvo Čechov a Slovákov. Plne zaslúži účtu v ľadku našich súčasných pokolení za svoj postoj i za svoje literárne dielo. Možno dnes len polemizovať, či by časom, podobne ako tabuizovaná prekladateľka Zora Jelenšká, nezmenila na spomínané sympatie názor. A či by aj potom mala taky pozitívny literárno-kritický ohlas v literárnej kritike. Odhadnúc od toho, Hana Gregorová bola jednou z činných státočných žien, je príkladom aj pre dnešnú spoločnosť, hlavne pre ženy, ktoré sú možno v defenzive či úz v pracovnom alebo súkromnom živote. Pre ženy, majúce pochybnosti o sebe v súčasnom svete. Prvýkrát mohli ísť ženy voliť po vzniku I. Československej republiky na čele s prezidentom Tomášom Garrigue Masarykom. Práv v tomto medzivojnovom období sa ženám v našich zemepisných šírkach podarilo dosiahnuť to, čo sa ešte do dnešných čias nepodarilo napríklad v Saudskej Arápii či Spojených arabských emirátach. Majú právo voliť, právo byť zároveň matkami, manželkami i úspešnými manažérkami či už dokonca ministérkami i prezidentkami. A nezabudnuteľná Hana Gregorová bola na počiatku týchto emancipačných snáh a patrí jej nasa patrčná úcta i obdiv a vďaka zároveň.

HANA GREGOROVÁ

GORAN LENČO

Foto: archív autora

AKO SA (NE)STAŤ SPISOVATEĽOM II.

Kapitola deviata: „Bud’ sám sebou!“

Ruku na srdce, kolkokrát sme počuli toto nadužívané heslo (viď. názov)? Dá sa to vôbec spočítať? To, čo sa začalo (snád) s dobrým úmyslom, ako protest proti uniformite a stádovitosti, ako pekná myšlienka, ktorá mala svoju prezačnosťom pomôcť znova nadobudnúť dôveru vo vlastnú osobu, apeľovala na úprimnosť a autenticitu, burcovala kritické myšlenie a budovala odolnosť voči manipulácii a necitlivému zasahovaniu zvonka, sa zvrátil a zvrhla v niečo preneopačné. Hľa, vygenerovaná beztvará masa. Idea sa pretransformovala do amorfného, neukoveného, krajiného individualizmu. Co nie je nič iné ako egomaniacstvo a narcisizmus. Unikátné sa mení na unifikované. A zúriavá snaha o originalitu je len povrchnou módou, vyprázdnenou pôzou. To, čo by malo byť osobným, beintímym, sa stáva trendom. A tak tu máme už len patetické krédo, čo vteriava, a pritom agresívne zniesť vo všetkých strán, motto, ktoré sú zameňilo na frázu, fráza, ktorá nabrala podobu dookola omietanej a drmlenej mantry.

Čo majú tiež litanie znamenat? Azda kritizujem ducha doby, ktorá nemá dušu? Azda. Spoločensko-kultúrne názorové výmeny si však nechajme na iný čas a iné miesto. Je to metafáza a možno i podobenstvo. Podľa me sa zameriať na literatúru. Jej remeslo a umenie. To nás bude teraz zaujímať. Tejto problematiky som sa už dotkol, ale je natolik závažná a zásadná, že si zaslúží samostatný článok.

Velmi veľa začínajúcich autorov si neuviedomuje, aké dôležité je vybudovať si vlastný štýl písania. Je to spôsob, akým sa vymania zo štandardného „strojového“ slohu, ktorý nereflektuje ich individualitu a zvláštnosť, ale evokuje skôr nejakého konvenčného žurnalista či na druhej strane tuctového pútového rozprávaca. Hovorí o niečom, čo bude ich značkou, ich poznávacím známením, niečo, čím sa jednoznačne odlišia od ďalších spisovateľov. Čosi, čo ich vyrhne zo záplavy bezmenných písucích, to dačo, čo im dodá punc výlučnosti a výnimočnosti.

Co konkrétnu mám na mysli? Čokoľvek, čo sa týka obsahu i formy. Prakticky akýkoľvek aspekt literárneho diela. Niekoľko vie skvelo podať akciu, ďalší zas exceluje v lyrických opisoch, jeden dokáže na dvadsaťtich stranach vyrozprávať deň hodný tisícstranového románu a nezamotáť čitateľovi hlavu, ale nadchnúť ho, druhému sa zas darí na dvesto stranach pitvať priebeh jediného dňa a vôbec pri tom nenudit. A aj to, čo môže byť za bežných okolností vnímané ako nedostatočok, je možné otočiť vo svoj prospech, ak to vynahradíte iným, obzvlášť silným vkladom do vášho diela. Ako príklad použijem rozhovor dvoch fanúšikov strašidelnnej literatúry: Ten Lovecraft vôbec nepoužíva priamu reč. A druhý odpovedá: Veru nie, ale tá atmosféra, čo vie vyzkúsiť! Na to prvý: Žel a dialóg tam ani vôbec nechýbajú, aje pre to je to také sugestívne.

Ide o to, aby si čitatel i bez prezretia obálky len na základe textu prírádił k nemu meno. Aby si to meno zapamätať – aby bola príza natoliko dobrá, že bude hodná zapamätania. Pretože, a to si hned ujasníme, nie všetko, čo je iné, musí byť aj kvalitné. Je mnoho diel, ktoré sú nepochybne veľmi zaujímavé, a sú i preto známe, no nedá sa povedať, že by boli naozaj dobré spracované, v skutočnosti sú len láhko nadpriemerné. Ak si odmyslíme ich inakosť, zistíme, že toho až tak veľa neostalo. To, že je niečo iné, vypovedá len o tom, že je to iné, nehovorí ešte nič o kvalitách či ich nedostatku. Odlišnosť príťahuje, ale môže príťahovať aj zvýšenú kritickosť. Čitateľ to laka, ale zároveň i vyzvoláva efekt zvýšenej obozretnosti. A to je správne. Mnohí autori chcú totiž zaujať za každú cenu, schválne experimentovať s formou, hoci im to i nie je vlastné. Do obsahu chču stojiť a prepošať čokoľvek senzačné a šokujúce. Hlavne veľa násilia a sexu, a vulga-

rizmy tiež letia, pravda? Ěste konskú dávkou cynizmu k tomu a filmové „hlášky“ a treba aj povinné cvičenie zo salónnej pseudofilosofie, to aby sme dociliili zdanie intelektuálnosti a umeleckosti. Takéto niečo vnímam ako pravoplánovosť. A to je podľuk.

No počkať, vravíte si teraz, tak najskôr nabádam k aktívnej výstavbe akéjé jedinečnosti a potom pred hou varujem?

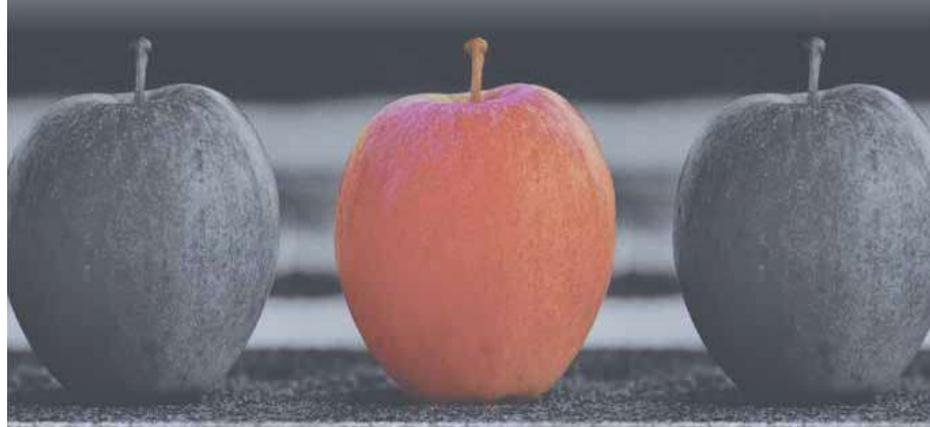
Presne tak! Varujem pred zavádzaním čitateľa a samoúčelnosťou, ktorá má zamaskovať faktickú plynlosť textu. Nepokúsajte sa umelo, a možno dokonca ani vedomie, o nevykloplosť a neobjevnosť. Nechajte to na vaše povedomie. Dôležitá je predovšetkým spontánosť! Úprimnosť a prírodenosť je tým klíčom, čo odomyká brány čitateľovej duše. Kazdý z nás je iný. Ak sa nebudeme bať ukázať vlastnú identitu a budeme posilňovať svoj charakter a zlepšovať ho, pracovať na sebe, nutne sa to prejaví i v našom diele. To nech je akokoľvek stylizované a nech je autorský zámer akýkoľvek, nevyhnuteľne musí zrkadlovo zobrazovať nás samých – nás naturel. Práve tým, a prípadne ešte nenašľaným zvyraznením našich špecifík, vtlačíme svojim výtvorm výrobky neobvyklú a nedocidziteľnú pečať našich osobnosti. Dajte tomu voľný priebeh, nerobte to naročky a zbytočne nad tým ani nepremýšľajte, príde to samé. Akurát zapracujte na vašich silných strankách, tie nech udruž oči ako prvé. A čo slabšie stránky? Nuž, každý ich má, na tých treba, samozrejme, tiež pracovať. Dabajte na to, aby sa práve na ne nefixovala čitateľova pozornosť. Nesúhlasím s tvrdením, že aj zlá reklama je reklama. Teda áno, je, lenže taká nevabí, ale odráža, slúži ako výstražné znamenie.

Vyvarujeme sa pretu začiatočníckej chybe – tendencii najmä mladých autorov, ktorí sa snažia vpolohovať do role svojho obľúbeného spisovateľa. Vzory nás majú inšpirovať, nemáme ich imitovať. Tu bezvýhradne platí, že musíme byť sami sebou. Koho zaujímajú kópie velikánov? Pravý čitatel s vķusom chce originál, hoci i nemajú také zvučné meno. Jasné, že sme poznámení tým, k čomu inklinujeme. To, čo na nás zanechá silný dojem, to nás mimoriadne forme. Ale to je v uplnom poriadku, tomu sa vynúti nedá, a preto sa to o anu nepokúšajme. Cudzie vplyvy neodstráime. Lenže keď ich pretávame cez vlastnú tvorivú silu a energiu, získavajú ráz nášho JA, cudzie je pozmnenie nami, a to sa stáva potom už násim. Taká skúsenosť neochudobňuje, ale obohacuje. A my sa môžeme smieť a hroziť prihlásiť k svojim predchodom, pretože, hoci stojíme na ich pleciach, stojíme priamo pevnne na vlastných nohách.

To nás nevýdajok dostáva k opačnému extrému: poznám amatérskych autorov, ktorí nechcú pomať ani nič čítať, aby ich náhodou niekto neovplyvnil. Nebudom rozvíjať svoju teóriu, ktorá hovorí, že takí ľudia nemajú radi literatúru, ale v prvom rade sami seba, ved' ako by inak nabrali to držie presvedčenie, že čitatelia si vyberú práve ich, že im dajú prednosť pred druhými, keď im samým ani skvelé diela skutočných profesionálov nestojia za to, aby ich prečítali?! Povieš len toľko, že pokiaľ nečitate, nemáte právo ani písať! Aspoň v prípade beletrie to tak platí. Je to jednoduchá logika: ak nečitate, nemali by ste byť potom ani vy čítať.

Alé nechal som sa uniesť, chcel som len podotknúť, že to je myšľ uvažovanie. A ubezpečiť vás, že vaše prípadné obavy sa nenaplňia. Pokial nemáte – nášť a nemoríte sa nad vašou pružkou poviedkou, nič také sa nestane. Čítaním kvalitnej „krásnej literatúry“ môžete len a len získať. Napokon všetko bude i tak prefiltrované cez vás samých.

Žiadnen strach, budete a ostane sami sebou, inak to ani byť nemôže.

VÁCLAV
PANKOVČÍN
(21. 5. 1968 –
18. 1. 1999)

Narodil sa v Humennom, výstudoval žurnalistiku na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1991). Pracoval ako redaktor v denníkoch Smena, Sme a Pravda, súčasne pedagogicky účinkoval na materskej katedre žurnalistiky. Krutý osud mu neumožnil naplniť rovinutú veľkú literárny talent.

Vo svojich dielach inovaoval Václav Pankovčín poetiku realizmu prvkami zázračnosti a fantazijnosti. Prozaické texty tohto autora kritika zvykne označovať za slovenský variant magického realismu. Ako postmodernista ustačivo kombinoval a prepájal skutočnosť a motívum odvodeným z rôznych literárnych opusov. Zjavne ho inšpirovala najmä latinskoamerická próza, presnejsie už spomenutý takzvaný magický realizmus. Myty, ktorími je táto spisba výdatne motýľ (priestor 3x4), ktorá vysla v roku 1994, je priklonením sa zásobená a živená, sa v Pankovčinovom prípade menia na

MLADÍ VO VEČNOSTI

paródiu – hoci nie vždy a všeade. Tvorcu fascinujú a vzrušujú iracionálne javy, permanentne ich vplňa do realistických situácií a harmonický tak vytvára príťažlivý svet mysteriozneho a nevysvetliteľného. Dejové línie rozprávania často zasadil do fiktívnych miest Rantaprapán a Marakés. Imaginárnosť vymysleného teritória zreteľne evokuje rázovitost východoslovenského kolortu, obrazotvornosť pribehov možno vnímať a interpretovať ako formu úniku individualizovaných hrdinov zo mantinely ľudskej každodennosti a životných stereotypov.

Pankovčinovej prózy charakterizuje opakovanie narúšanie reálnych logických a časových väzieb, pričom v nich dochádza k stieraniu hraníc medzi životom a smrťou. S nebožitkmi sa často obcúdza ako živými bytosťami. Dědinské vedomie v spisovateľovo chápáni nerobí nijaký rozdiel medzi živým a mŕtvym. Vážne existenčné impulzy a motívy neraz pretransformoval do poloh humoru, ba až grotesky. Pri cestovaní známymi trasami sa vždy vyskytne neznáme mesto, dedina či lokalita, ktorá tam predtým nikdy nebola, a tento úkaz šokuje protagonistu deja. Pokiaľ ide o časový zreteľ, udalostí hojne plynú v opačnom garde. Rozprávač vopred vie, čo sa stane, akoby už budúcnosť bola...

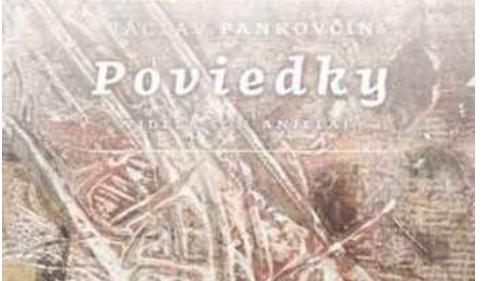
Knižne debutoval Pankovčin dobroručnými pribehmi pre deti Mamut v chladničke s podtitulom Školský western (1992). Románovú mozaiku Aši som neprišiel len tak (1992) situoval do sveta jednoduchého človeka. Rozprávkovú magickú líniu najvýraznejšie uplatnil a rozvinul v zbierke krátkych práz Marakés (1994). Novela z vysokoškolského prostredia Polarny sa zásobená a živená, sa v Pankovčinovom prípade menia na

tazijné motivy. Dej zaujíma koncipovaného sujetu románu K-85 s podtitulom Pribeh o prerušenej mŕtvnej ceste (1998) sa odohráva v autentickom nemocničnom prostredí.

Zhodne s literárной kritikou možno konštatovať, že všetky Pankovčinové uplatnenie „prozaické prostriedky majú posilniť dejem, že svet, v ktorom žijeme, sa nedá bez zvyšku racionálne vysvetliť. Presnejšie, že svet, ktorý vnímame, je tiež svetom našich predstáv a do týchto predstáv vstupuje nielen zážitok a skúsenosť, ale i obrazotvornosť ako výsledok nášho dotyku s kultúrnymi a predkultúrnymi stereotypmi“ (Tri ženy pod orechom, 1996; Bude to pekný pohreb, 1997; Šicke me naše, 1999).

Len niekoľko dní pred náhlou smrťou prozaik, spisovateľ pre deti a publicista Václav Pankovčín dokončil román Lináres. Skonal vo veku 30 rokov v dôsledku krvácania do mozgu...

PETER CABADAJ

Ukážka z tvorby

Tri ženy sedia na dvore pod orechom, modlia sa a čakajú na koniec sveta. Sedia takto už dlhé roky, a ak prší alebo je zima, kľačia pri okne v izbe, hľadia do sivého neba a takmer nebadane pohybujú perami. Alebo sedia pri starom rozladenom harmoníu a tá najmladšia – šesťnásťročná Martuška – hrá a spieva nepekným hlasom. Jej matka, Ilona Kotásková, v tejto vidie aranjó. Tiež spieva a hľadí na svet cez slzy dojatia. Stará paní Mariinka Grabovská kláči pri harmoníu so zloženými rukami a traslavým hlasom zachytáva posledné slabiky v pesničke.

Harmónium kúpila Martuške stará paní Mariinka s dcérou Ilonou v nádeji, že sa Martuška naučí hrať a bude hrať v kostole, že sa z Martušky možno raz stane svätica, alebo aspoň mniška. Nástroj kúpili od opitého organistu z Vyšnej Habury za osemsto korún. Keď vytriezvel, ani za svet si nevedel spomenúť, kam sa harmónium podelo.

Tri ženy bývali v malej ubranej chalupe ružovej farby a asi dvadsať metrov od domu tiekoli potok. Od dvora plného mohutných hrušiek a orechov až k lesu sa tiahla záhrada. Rastli v nej stromy a kroviska a časť záhrady zarastala burinou.

Ráno vstávali, kedy sa ktorá prvá zobudila. Budík nemali, len v začmudenej tmavej kuchyni viseli staré hodiny na kľúčik. Niektorí im namiesto budíka zatrúbil šofér autobusu, keď viesol robotníkov na rannú smenu. Pri Marikinom domčeku spomalil, trikrát pritlačil na klaksón a keď sa v domčeku rozsvietilo, pohol sa ďalej. Ak nie, ešte raz ďahavo zatrúbil. Niektorí robotníci, trúbením vyrušení zo sladkého dospávania v autobuse, šomrali, iní tri ženy zakaždým polutovali: „Chudinky, ani na budík nemajú!“ (V. Pankovčín: Tri ženy pod orechom – úryvok)

NINA PROTUŠOVÁ: MIRA

IKAR (YOLI), Bratislava 2019

TATIANA PILIAROVÁ

recenzia

Knižka Mira je druhým dielkom Niny Protušovej, oceneným množstvom pozitívnych recenzií. Začínajúca autorka zo Šále debutovala v roku 2014 ako devätnásťročná románom Čierna schránka. Kým jej prvá knižka patrí do žáru fantasie a dej je zasadený v Londýne, Mira sa odohráva na Slovensku a svojím strhujúcim dejom si získala už mnoho mladších i starších čitateľov.

„Čo ak som zabila človeka? Alebo niekomu spôsobiла obrovské zranenie, či zabila zvieru? Jednoducho, čo ak môj incident neovplyví iba môj prízemný život?“ (s. 14) Aj toto sú myšlienky hlavnej postavy, takmer dvadsaťročnej Miry, ktorá nenastúpila na vysokú školu kvôli väčnej dopravnnej nehode. Už na prvý pohľad zaujímavý príbeh dopĺňa tajomne pôsobiaca ilustrácia na obálke knížky z dieľne Barbory Brandysovej, ktorá v spojení s textom príputá čítateľa k stranám tohto príbehu a nedovolí mu knížku zatvoriť.

Príbeh je rozdeľený na pätnásť kapitol, v ktorých nás autorka postupne oboznámuje s jednotlivými postavami a vtáhuje do deja. Mira sa pri autonóhede cestou na prijímacie skúšky akoby záhrakom nič nestalo, trápi ju iba strata pamäti niekoľko dní pred nehodou. Hned v prvej kapitole sa stahuje spolu s najlepšou kamarátkou Táňou do bytu v Bratislave, kde pracuje v kaviarni a začína sa prípravovať na najbližšie prijímacie skúšky na medicínu. Všetko sa zdá byť v poriadku, a preto nám Mira ako rozprávacia prezrádza: „Nie som si istá, či je všetko v poriadku. Možno sa stala tragédia. Možno mi to len taja. Možno som vyhliadila niečo pred nehodou.“ (s. 29) Má pocit, že jej priateľ Peter, mama, kamarátky Eva a Táňa s rodicmi vedia niečo, čo jej nechču povedať a s pomocou svojej spríaznenej duše Rada začína pátranie po spomienkach.

Nenechajte sa odradiť tým, že knižku vydalo YOLI, ktorá sa špecializuje na literatúru pre tínedžerov. Mira ponúka strhujúci príbeh podľa môjho názoru pre každého. Niektoré knihkupectvá ju prvotne radia aj medzi spoločenskú a filozofickú slovenskú beletry, čo je presnejsie. Knížka zaujme mladého čítateľa, má však čo ponúknuť každému milovníkovi príbehov bez rozdielu veku a pohlavia. Ako sa vyjadriala sama autorka v rozhovore pre noviny Slovo Šaľanov: „Verím, že každý, kto si Mira precíta, si v nej niečo nájde, nenech sa odradiť nálepkou literatúra pre mladých, pretože si myslím, že si ju môže prečítať aj starší čítateľ a bola by som rada, ak by to tak bolo a kniha zaujala čo najviac ľudí.“ Autorka býva svoju knížku žáronovo označila ako triler, čo však podľa môjho názoru tiež nie je úplne presné. Ale ved nemusi byť každá kniha úplne presne žáronovo onálepkovaná, alebo?

Autorinčin pútavý štýl písania pretkávajú vtipnými dialógmi a nečakanými zvratmi je skvelý pre tento typ oddychové literatúry. Je písaná jednoducho, dej je veľmi výrazný, nečakajte žiadne hlboké úvahy či pasáže, v ktorých sa dá stratiť. Na druhej strane však nejdete ani o pľutky propálený príbeh bez zamyslenia. Vyčítať by sa dali snáď v niektorých momentoch až prívelmi prehnane reakcie hlavnej hrdinky či niekolké logickýy možno nie úplne reálne situácie. Napríek tomu je príbeh zaujímavý a istým spôsobom navodzuje pocit čítania detektívky (či už spomínaného trilera), napäťe sa stupňuje, kým nemáte pocit, že hlavná hrdinka je len prehnane paranoidná a zrelá na psychiatrické vyšetroenie. Potom však prichádza nečakaný obrat a rozuzlenie; Mira si musí vybrať medzi pravdou, ktorá navždy všetko zmení a ľaskavými klamstvami.

„Musím nájsť konštantu. Niečo, čo je vo všetkých týchto životoch a nemení sa. Musím ju nájsť a držať sa jej.“ (s. 103) Mnohé internetové komentáre spokojných čítateľov rôznych vekových kategórií prezradzujú, že aj Mira je jednou z knížiek, ktoré v nich opäťovne prebudili záujem literatúru písanú na Slovensku. A to je podľa mňa veľká vec. Mira si nezasluží nič iné ako aj moje odporúčanie, kedže ma naozaj zaujala.

